

DIN ISTORIA ARHIVELOR DIN ROMÂNIA

Izvoare privitoare la arhivele Daciei Romane

VASILE MANOLE

A. Introducere

Orice organizare statală presupune existența unor arhive. Probabil că Dacia, la fel ca și vechile formații statale din Egipt și Orient, va fi dispus de arhive, cel puțin din vremea lui Burebista, dar, din păcate, nu există nici cea mai mică mărturie în acest sens, totul reducându-se la simple presupuneri pe bază pur logică.

Instaurarea stăpînirii romane (106 p. Chr.) a însemnat pentru Dacia un progres pe toate planurile. Imperiul roman a dispus de o variată rețea de instituții, care creau o cantitate importantă de documente de cele mai diverse naturi. În afara arhivelor din Roma și Italia, care erau cele mai mari și mai însemnate, fiecare provincie — și Dacia la fel ca oricare alta — își avea propriile arhive, create de instituțiile ce funcționau pe teritoriul său.

Prezenta lucrare are drept țel să completeze un studiu mai vechi¹, prin stringerea la un loc a tuturor izvoarelor privitoare la arhivele Daciei romane (secolele II — III p. Chr.). Fiecare text latin este însoțit de indicarea sursei (surselor) și de traducerea în limba română, iar în încheiere sînt prezentate lista funcțiilor de creatori și păstrători de acte atestați în Dacia, precum și bibliografia utilizată.

Toate izvoarele, cu excepția a patru dintre ele, sînt de natură epigrafică. Cea mai importantă excepție este un text din *Historia Augusta, Vita Marci*, care prezintă o importanță deosebită pentru istoria arhivelor romane, nu numai din Dacia, ci din întregul imperiu (nr. 1). Celelalte trei excepții sînt tăblițe cerate descoperite la Alburnus Maior (azi Roșia Montană) și la Deusara (lîngă Roșia Montană), care cuprind acte privitoare la constatarea dizolvării unui colegiu de ajutor mutual (nr. 73), la vînzarea-cumpărarea unei case (nr. 74) și la un împrumut de bani (nr. 75).

Celelalte izvoare sînt, în majoritate, inscripții votive (circa 56%) și funerare (circa 32%), la care se adaugă inscripții puse în sănătatea unor împărați sau guvernatori provinciali (5%), o diplomă militară (nr. 42) și o listă de militari (nr. 81).

Documentele au fost grupate după criteriul teritorial, pe localități. Zdrobitoarea majoritate se referă la zona Transilvaniei (circa 86%, provenite mai ales din Sarmizegetusa, Apulum, Ampelum și Potaissa), cele din Banat și Oltenia fiind foarte puține (cite 7%, în primul rînd de la Tibiscum și Romula).

¹ Vasile Manole, *Arhivele din Dacia romană*, în „Revista Arhivelor”, anul LVII (1980), vol. XLII, nr. 2, p. 186 — 193.

Referirile mai mult sau mai puțin directe la arhive ca instituție sînt foarte puține. Cele mai interesante și mai ample sînt cuprinse în documentul nr. 1, care ne sugerează o imagine a complexelor și amplelor arhive ale administrației provinciale. Se adaugă apoi singura mențiune a unui depozit de arhivă (*tabularium*) la Drobeta (nr. 101).

În toate celelalte cazuri, izvoarele menționează doar funcții de creatori, minuitori și păstrători de acte. Precizăm că termenii latini care designează aceste funcții nu au echivalenți absolut exacți ca arie de competență și semnificație în limba română, motiv pentru care i-am folosit și în traducerea românească, iar între paranteze am dat unul sau mai mulți termeni explicativi în limba română.

Pe baza acestor funcții, se poate deduce existența în Dacia romană a celor mai diverse tipuri de arhive: administrative, economice (fiscale, vamale, miniere, domeniile), militare, ale transportului oficial, templelor, colegiilor, precum și particulare.

Toți acești creatori, minuitori și păstrători de acte se bucurau, datorită funcțiilor lor, de multă putere și influență, indiferent de statutul lor juridic (în majoritate erau sclavi și liberi), lucru dovedit de stărea lor materială bună, care le permitea înălțarea de temple și statui votive (cu titlu de exemplu, nr. 21, 67, 69).

Din punct de vedere etnic, mulți proveneau din afara Daciei. Între ei se întîlnesc cazuri concrete de oameni originari din Asia Mică (nr. 43, 69, 94), din Palmyra (nr. 91) sau din Syria (nr. 66, 68), la care se adaugă un număr impresionant de purtători de nume grecești (cei mai mulți din aceștia erau orientali). Însă trebuie subliniată și prezența localnicilor (nr. 38 și 39), precum și proporția masivă a purtătorilor de nume romane (circa 65% din total).

Relația arhive-public este și ea oglindită în izvoare, deși într-o măsură restrînsă (nr. 1, 73).

B. Textul izvoarelor²

1. Vita Marci, ed. B. G. Teubner (1955), 9,7—9.

Inter haec liberales causas ita munivit, ut primus iuberet apud praefectos aerarii Saturni unumquemque civium patos liberos profiteri intra tricen-

² În vederea economisirii spațiului, în cazul unor surse documentare mai frecvent citate, am folosit următoarele abrevieri:

ACMIT = „Anuarul Comisiunii monumentelor istorice”, Secția pentru Transilvania, Cluj.

AMN = „Acta Musei Napocensis”, Cluj-Napoca.

An. ép. = „Année épigraphique”, Paris.

C.I.L. = Corpus Inscriptionum Latinarum. Consilio et auctoritate Academiae Litterarum Regiae Borussicae, Berolini, 1863—1960, vol. I—XVI.

DS = Döring, Ch. Saglio, Ed., Dictionnaire des antiquités grecques et romaines, Paris, 1877—1929, vol. I—V.

I.D.R. = Rüssu, I. I. și colaboratorii, Inscriptiones Daciae Romanae, București, 1975—1977, vol. I—III.

Macrea = Macrea M., Viața în Dacia romană, București, 1969.

MCA = „Materiale și cercetări arheologice”, București.

RE = Pauly's Realencyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung, herausgegeben von Georg Wissowa, fortgeführt von Wilhelm Kroll, Karl Mittelhaus und Konrad Ziegler, Unter Mitwirkung zahlreicher Fachgenossen. 1. Reihe, I—XIV Band. 2. Reihe, I—VIII Band. Supplementbände, I—XII, Stuttgart, 1893—1970.

SCIV(A) = „Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie)”, București.

Tudor, Sclav. = Tudor, D., Istoria sclavajului în Dacia romană, București, 1957.

simum diem nomine inposito per provincia tabulariorum publicorum usum instituit, apud quos idem de originibus fieret, quod Romae apud praefectus aerarii, ut, si forte aliquis in provincia natus causam liberalem diceret, testationes inde ferret. atque hanc totam legem de adsertionibus firmavit aliasque de mensariis et au(c)tionibus tulit.

Traducere: În vremea aceasta (în vremea operațiilor militare din Armenia împotriva partilor) a întărit atât de mult libertatea civilă, încît cel dintîi a poruncit ca fiii tuturor cetățenilor să fie declarați la prefectii tezaurului lui Saturn, în termen de 30 de zile de la naștere, cu numele ce li s-a dat. În provincii a înființat posturi de funcționari publici pentru întocmirea actelor de stare civilă, așa cum erau la Roma prefectii tezaurului, ca să se poată constata oricînd originea fiecăruia, astfel încît, dacă cineva născut în provincie avea vreun proces în materie de libertate civilă, să poată aduce acte doveditoare. A întărit această lege și în legătură cu eliberările din sclavie și a dat altele noi pentru reglementarea operațiilor bancare și a vinzărilor la licitație.

SARMIZEGETUSA

(com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara)

2. C.I.L. III 1466 = Tudor, Sclav., p. 251, nr. 50.

D(is) M(anibus). Alliano Aug(usti) n(ostri)
ser(vo) vern(ae) vix(it) an(nis) VI m(ensibus) IX dieb(us) XXII.
Constantinus Aug(usti) lib(ertus) adiut(or) tabul(arii) pater.

Traducere: Zeilor Mani. Lui Allianus, sclav născut în casa împăratului nostru, (care) a trăit 6 ani, 9 luni, 22 zile. Constantinus tatăl, libert al împăratului, ajutor de tabularius (de șef de birou, oficiu) (a pus monumentul).

3. C.I.L. III 1467 = Tudor, Sclav., p. 250, nr. 44.

D(is) M(anibus). M(arco) Aur(elio) Onesimo, Carpion Aug(usti) lib(ertus) tabul(arius) filio dulcissimo...

Traducere: Zeilor Mani. Lui Marcus Aurelius Onesimus, fiul foarte plăcut, Carpion, libert al împăratului, tabularius (șef de oficiu, de birou) (a pus acest monument)...

4. C.I.L. III 1468 = Tudor, Sclav., p. 245, nr. 16.

D(is) M(anibus). Aureliae Respectae rarissim(ae) femina(e), Herculanus Aug(ustorum) n(ostrorum) duorum vern(a) adiut(or) tabul(arii) coniug(i).

Traducere: Zeilor Mani. Soției Aurelia Respecta, foarte distinsă femeie, Herculanus, sclav născut în casa celor doi împărați ai noștri, ajutor de tabularius (de șef de birou sau oficiu) (a pus acest monument).

5. C.I.L. III 1469 = Tudor, Sclav., p. 247, nr. 27.

D(is) M(anibus). Aureliae Victoriae incomparabili feminae Fortunatus [Aug(usti) lib(ertus) adiut(or) tabul(arii) coniugi karissimae; h(oc) m(onumentum) h(eredem) n(cn) s(equetur).

Traducere: Zeilor Mani. Aureliei Victoria, neasemuită femeie; Fortunatus, libert al împăratului, ajutor de tabularius (de șef de birou sau oficiu), (a pus monumentul) soției prea iubite. Moștenitorii nu se pot atinge de acest monument.

6. C.I.L. III 1470 = 7974 = Tudor, Slav., p. 246, nr. 23.

[Memoriae Valen]ti[nae Aug(usti) n(ostri)] ver[nae vix(it)] ann(is) X m(ensibus) [V Va]lentinus qui [et] Potinianus [Au]g(usti) n(ostri) vern(a) libr(arius) [ab] instrum(entis) cen[s]ualibus et [Cas]sia Rogata [filiae k]aris-sim(ae).

Traducere: În amintirea Valentinei, sclavă născută în casa împăratului nostru, (care) a trăit 10 ani, 5 luni; Valentinus, zis și Pontinianus, sclav născut în casa împăratului nostru, librarius (secretar — registrator) însărcinat cu registrele de cens, și Cassia Rogata (au pus monumentul) fiicei lor prea iubite.

7. C.I.L. 1471 = Tudor, Slav., p. 248—249, nr. 35.

[P(ublius) A]el(ius) Sept(imius) Audeo qui et Maxi[mus] vet(eranus) ex(centurione) n(umeri) P(almyreporum) O(ptatianensium) vixit ann(is) LX. [A]el(ius) Sept(imius) Romanus mil(es) leg(ionis) XIII G(eminae) [a] diut(or) offic(ii) coruic(ulariorum) et Septimia [Se]ptimina quae et Revocata fil(ia) et[C]ornelia Antonia uxor heredes [p]onendum curaverunt cura agent(e) Septimio Asclepiade aug(ustale) col(oniae), liberto eius.

Traducere: Publicus Aelius Septimius Audeo zis și Maximus, veteran fost centurion al numerus-ului de palmyreni de la Optatiana, a trăit 60 ani. Aelius Septimius Romanus, soldat al legiunii XIII Gemina, ajutor al biroului corniculariilor (secretar, sergent-furier), și Septimia Septimina zisă și Revocata, fiică, și Cornelia Antonia, soție, (toți) moștenitori, au îngrijit să se pună (monumentul) prin grija lui Septimius Asclepiades, augustin al coloniei, libert al lui.

8. C.I.L. III 1477 = 7979

D(is) M(anibus). C(aii) Iul(ii) Sabini mil(es) leg(ionis) XIII G(eminae) librarius a rationibus vix(it) an(nis) XXX. C(aius) Iul(ius) Valens II viri(ure) d(icundo) et Cominia Florentina parentes infelicissimi.

Traducere: Zeilor Mani. Lui Caius Iulius Sabinus, soldat al legiunii XIII Gemina, librarius (secretar-registrator) însărcinat cu contabilitatea, (care) a trăit 30 ani, Caius Iulius Valens, duumvir care împarte dreptatea, și Cominia Florentina, părinți prea nefericiți (au pus monumentul).

9. C.I.L. III 1512.

Valeria Cara vix(it) an(nis) XXIX. T(itus) Flavius Aper scribe col(oniae) Sarm(izegetusae) coniugi rarissimae.

Traducere: Valeria Cara a trăit 29 ani. Titus Flavius Aper, secretar al coloniei Sarmizegetusa (a pus monumentul) prea deosebitei (sale) soții.

10. C.I.L. III 7912 = Tudor, Slav., p. 245, nr. 20.

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) aeterno pro salute Ianuari(i) Aug(usti) vernac sau servi ex arcar(io) et Vitiae Threptes eius Fl(avius) Bellicus ex voto.

Traducere: Lui Jupiter cel foarte bun, foarte mare (și) veșnic, pentru sănătatea lui Ianuarius, (sclav sau sclav născut în casă) al împăratului fost arcarius (căsier), și a (soției) sale Vitia Threptes, Flavius Bellicus (a pus închinarea) conform făgăduinței.

11. C.I.L. III 7914.

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) aetern(o) T(itus) Fl(avius) Aper scrib(a) col(oniae) ex voto.

Traducere: Lui Jupiter cel foarte bun, foarte mare (și) veșnic, Titus Flavius Aper, secretar al coloniei (a închinat) conform făgăduinței.

12. C.I.L. 7919 = Tudor, Sclav., p. 245, nr. 18.

[Iovi?] et Neptuno [dis] magnis sacr(um). [Philo]musus Augus[ti] n(ostri) ad] iut(or) tabul(arii) [votu]m s(olvit) l(ibens) m(erito).

Traducere: Închinare marilor zei Jupiter (?) și Neptun. Philomusus, ajutor de tabularius (de șef de birou sau oficiu) al împăratului nostru, făgăduința a îndeplinit-o bucuos după merit.

13. C.I.L. III 7922 = Tudor, Sclav., p. 245, nr. 19.

Cautopati sac(rum) Synethus adiut(or) tabul(arii) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Traducere: Închinare lui Cautopates. Synethus, ajutor de tabularius (de șef de birou sau oficiu), făgăduința a îndeplinit-o bucuos după merit.

14. C.I.L. III 7938 = Tudor, Sclav., p. 246, nr. 22.

Nabarze deo pro sal(ute) Ampliati Aug(usti) n(ostri) disp(ensatoris) et sua suorumq(ue) omnium Protas vikar(ius) eius.

Traducere: Zeului Nabarze, pentru sănătatea lui Ampliatus, dispensator (casier-contabil) al împăratului nostru, și a sa și a tuturor a lor săi, Protas, locțiitorul său (a pus monumentul).

15. C.I.L. III 7939 = Tudor, Sclav., p. 250, nr. 43.

S(oli) i(nvicto) M(ithrae) Carpion Aug[us]ti lib(ertus) tabularius provinc(iae) [Da]ciae Apulensis v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Traducere: Soarelui neînvins Mithra, Carpion, libert al împăratului, tabularius (șef de birou sau oficiu) al provinciei Dacia Apulensis făgăduința a îndeplinit-o bucuos după merit.

16. C.I.L. III 7949 = Tudor, Sclav., p. 247, nr. 26.

....sor....inae....[servu]s (?) vil(icus).

Traducere:sor....inae....sclav (?) intendent.

17. C.I.L. III 7955 = Tudor, Sclav., p. 250—251, nr. 45.

Deo sa[ncto] Malagbe[l(i)] pro salut[e] imp(eratoris) C[ae]s(aris) M(arcii) Aurel(i) Sev[er]i Al[exandr]i Pii Fel(ici)s Aug(usti) et Iuliae Ma[meae] Augustae matri Aug(usti) n(ostri) et castrorum Primitivos Aug(usti) lib(ertus) tabularius prov(inciae) Dac(iae) Apulensis(is) posuit.

Traducere: Sfintului zeu Malagbel, pentru sănătatea lui Caesar Marcus Aurelius Severus Alexander piosul, fericitul, augustul și a Iuliei Mamaea Augusta, mama împăratului nostru și a castrelor, a pus (monumentul) Primitivos, libert al împăratului, tabularius (șef de oficiu sau birou) al provinciei Dacia Apulensis.

18. C.I. . III 7975 = Tudor, Sclav., p. 252, nr. 52.

D(is) M(anibus). Aurel[io] Cimioni qui vi[xit] an(nis)... m(ensibus) VI d(iebus) XI Sinda [scr]iba(?) t[abul]a[r(ii)] v(ivus) [f(ecit)] filio dulcissi(mo) et pienti/s/simo.

Traducere: Zeilor Mani. Lui Aurelius Cimio, care a trăit... ani, 6 luni, 11 zile. Sinda, secretar (?) de tabularius (de șef de birou sau oficiu), în viață (fiind), a făcut (acest monument) fiului prea plăcut și prea pios.

19. C.I.L. III 12580 = An. ép. 1912, nr. 303.

Deo Malagbeli T(itus) Fl(avius) Aper scrib(a) col(oniae) ex voto.

Traducere: Zeului Malagbel (a închinat) Titus Flavius Aper, secretar al coloniei, conform făgăduinței.

20. An. ép. 1913, nr. 49 = Dacia, VII — VIII, 1937—1940, p. 310.

Meni Cilvastian(o) G(aius) Petr(oni)us Iustus com(icularius) proc(ura-toris) ex voto.

Traducere: Lui Men Cilvastianus, Gaius Petronius Iustus, cornicularius (secretar, sergent-furier) al procuratorului, (a pus acest monument) conform făgăduinței.

Notă: Epitetul Cilvastianus al zeului microasiatic Men derivă, după cîte credea C. Daicoviciu, de la numele localității Kolbasa sau Kilbos din Pisidia Cf. Dacia, VII — VIII), 1937— 1940, p. 310.

21. An. ép. 1913, nr. 50 = Tudor Sclav., p. 246, nr. 24.

Caelesti virginia Aug(ustae) sacr(um). Nemesianus Caes(aris) n(ostri) servos librarius templum a solo pecunia sua ex voto fecit.

Traducere: Închinare către Caelestis virgo Augusta. Nemesianus, sclav al împăratului nostru, librarius (secretar-registrator), a făcut templul din temelii pe cheltuiala sa, conform făgăduinței.

22. An. ép. 1933, nr. 17 = 1930, nr. 139 = Tudor, Sclav., p. 245, nr. 17.

Deae Caelesti sacrum. Liberalis Aug(usti) n(ostri) verna adiut(or) tabul(arii) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Traducere: Închinare către Dea Caelestis. Liberalis, sclav născut în casa împăratului nostru, ajutor de tabularius (de șef de birou sau oficiu), făgăduința a îndeplinit-o bucuros după merit.

23. An. ép. 1959, nr. 301 = Tudor, Sclav., p. 246, nr. 25 = ACMIT II, 1929, p. 313.

[Deo?] Mala <la> gbeli Epipodius Aug(usti) n(ostri) verna vilicus v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Traducere: Zeului (?) Malagbel, Epipodius, sclav intendent născut în casa împăratului nostru, făgăduința și-a îndeplinit-o bucuros după merit.

24. An. ép. 1959, nr. 303 = Tudor, Sclav., p. 248, nr. 34 = MC\, I, 1953, p. 67, nr. 10.

D(is) M(anibus). C(aiae) Turpillae vix(it) [an(nis)].... itene Caro Caes(aris) n(ostri) v[ernae] vix(it) an(nis)... Herculanus Aug(usti) lib(ertus) adiut(or) tab(ularii) uxori et filio benemerent(ibus) fecit.

Traducere: Zeilor Mani. Caiei Turpilla, (care) a trăit... ani, asemenea lui Carus, sclav născut în casa împăratului nostru, (care) a trăit... ani; Herculanus, libert al împăratului, ajutor de tabularius (de șef de oficiu sau birou), a făcut (acest monument) soției și fiului care au bine meritat.

25. Tudor, Slav., p. 246, nr. 21 = Dacia, I, 1924, p. 249, nr. 1.

G[enio? Daci]ae (?) feli[cis? et] genio dom(us) divinae Diogenes Euty-chetis Aug(ustorum) n(ostrorum trium) disp(ensatoris) vik(arius) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Traducere: Geniului (?) Daciei (?) fericite (?) și geniului casei imperiale; Diogenes, locțiitorul lui Eutyches dispensator (casier-contabil) al celor trei împărați ai noștri, făgăduința a îndeplinit-o bucuros după merit.

26. AMN, XII, 19'5, p. 159.

Liberto Patri Aug(usto) sac(rum) L(ucius) Apul(eius) Marcus dec(urio) col(oniae) quaest(or) porticus cum cubiculus a vi/i/ hostium exustos pecunia sua ob scribatum restituit permittente ordine.

Traducere: Închinare lui Liber Pater Augustus. Lucius Apuleius Marcus, decurion al coloniei, cvestor, a restaurat pe cheltuiala sa, după rinduiala încredințată, deoarece era scribatus (șef al cancelariei?), porticul cu odaia, arse din cauza atacului dușmanilor.

27. AMN, XII, 1975, p. 170, nr. 3.

Min[er]vae A[ug(ustae)] M(arcus) Aur[el(ius)] Val (...) m[a]g(ister) [k(ampi)] (?) acta[r]ius L(ucii) Pa[...leg(ati) leg(ionis)...?].

Traducere: Minervei Augusta, Marcus Aurelius Val... comandantul cîmpului (?), actarius (contabil intendent) al lui Lucius Pa...legatul le-giunii(?)...

28. AMN, XII, 1975, p. 170, nr. 4.

....Aug(ustae) sac(rum) A[ug(usti)] liber[tus adiut(or)]? tab[ul(arii)] tem[plum]... ob] hon[orem]... um...

Traducere: Închinare Augustei, libertul împăratului ajutor (?) de tabularius (de șef de birou sau oficiu), templul din cauza cinstirii um....

29. N. Igna, Cultul lui Esculap și al Higiei, cu specială privire la Dacia Superioară, Cluj 1935, p. 92, nr. 104 = IDR, III, p. 144.

[Eutyche]s Aug(usti) lib(ertus) [adiutor] tabul(arii).

Traducere: Eutyches, libert al împăratului, ajutor de tabularius (de șef de birou sau oficiu).

APULUM

(Alba Iulia, jud. Alba)

30. C.I.L. III 987 = Tudor, Slav., p. 254, nr. 61.

Numiru Aesculapi et Hygiae pro salute dominor(um) n(ostrorum) Aug(ustorum duorum) Antrocius verna ipsor(um) ex disp(ensatore) posuit.

Traducere: Zeului Esculap și Hygiei, pentru sănătatea celor doi împărați, stăpînii noștri, Antrocius, sclav născut în casa acestora, fost dispensator (casier-contabil), a pus (acest monument).

31. C.I.L. III 980 = Tudor, Slav., p. 254, nr. 65.

Aesculapio et Hygiae pro salute sua suorumq(ue), Carpion Aug(usti) lib(ertus) tabularius provinciae Apulensis.

Traducere: Lui Esculap și Hygiei, pentru sănătatea lui și a lor săi Carpion, libert al împăratului, tabularius (șef de oficiu sau birou) al provinciei (Dacia) Apulensis, (a închinat acest monument).

32. C.I.L. III 1029 = Tudor, Sclav., p. 253, nr. 58.

Herculi invicto pro salut(e) Iuliorum Callistus eorum v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Traducere: Lui Hercule neînvingul, pentru sănătatea Iuliilor, Callistus (sclav) al lor, făgăduința a îndeplinit-o bucuros după merit.

Notă: Se pare că este vorba de frații Iulii, arendași ai vămii Illyricului. Callistus va fi fost sclav al lor. De altfel, cf. nr. următor.

33. C.I.L. III 1085 = Tudor, Sclav., p. 253, nr. 60.

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) conservator(i) Callistus Aug(usti) nostri verna dispensator et Cornelia eius, pro se et suis.

Traducere: Lui Iupiter cel foarte bun, foarte mare (și) păstrător, Callistus, sclav născut în casa împăratului nostru, dispensator (casier-contabil), și (soția) sa Cornelia, pentru ei și ailor (au pus monumentul).

34. C.I.L. III 1099.

Pro sal(ute) Aug(ustorum) Mart(i) conser(vatori) P(ublius) Ael(ius) Rufinus [a]diutor off(icii) rat(ionum) vovit; co[r]nic(ularius) prae[f(ecti)] kastr(orum) leg(ionis) XIII G(eminae) v(otum) l(ibens) p(osuit).

Traducere: Pentru sănătatea împăraților, Publius Aelius Rufinus ajutor al biroului conturilor, a făgăduit (o închinare, un monument) lui Marte păstrătorul; cornicularius (secretar, sergent-furier) al prefectului castrelor legiunii XIII Gemina făgăduința bucuros a pus.

35. C.I.L. III 1105.

Minervae Tib(erius) Iulius Novianus libr(arius) leg(ati) posuit.!

Traducere: Minervei, Tiberius Iulius Novianus, librarius (secretar registrator) al legatului, a pus (această închinare).

36. C.I.L. III 1106

Minerv[ae] sancta[e] Celerin[ius] Valerian[us] cornicul[ar(ius)] co(n)s(ularis).

Traducere: Minervei cea sfântă, Celerinius Valerianus, cornicularius (secretar, sergent-furier) consular (a închinat).

37. C.I.L. III 1166

M(arcus) Marcellus librarius leg(ati) v(otum) s(olvit) m(erito).

Traducere: Marcus Marcellus, librarius (secretar-registrator) al legatului, făgăduința a îndeplinit-o după merit.

38. C.I.L. III 1181 = Tudor, Sclav., p. 252, nr. 55.

P(ublio) Ael(io) Antipatro Marcello eq(uiti) R(omano) dec(urioni) col(oniae) Ap(uli) filio P(ublii) Ael(ii) Antipatri a mil(itiis) et Ilvir(alis) col(oniae) s(upra) s(criptae) et adoptivo P(ublii) Ael(ii) Marcelli v(iri) e(gregii)

ex praef(ecto) legion(um) VII Claud(iae) et I Adiut(ricis), Dades et Filetus actor(es).

Traducere: Lui Publius Aelius Antipater Marcellus, cavaler roman, decurion al coloniei Apulum, fiul lui Publius Aelius Antipater din ordinul equestru și duumvir al coloniei mai sus scrise și (fiu) adoptiv al lui Publius Aelius Marcellus, bărbat ales, fost prefect al legiunilor VII Claudia și I Adiutrix, Dades și Filetus, actori (împuterniciți, administratori) (au pus monumentul).

39. C.I.L. III 1182 = Tudor, Slav., p. 253, nr. 56.

Publiae Aeliae Iulianae Marcellae s(plendissimae?) p(uellae), fil(iae) P(ublil) Ael(ii) Iuliani eq(uiti) R(omani), flam(inis) et IIvir(alis) col(oniae) Ap(uli), et adoptiv(a)e P(ublil) Ael(ii) Marcelli v(ir)i c(gregii), ex praef(ecto) leg(ionum) VII Cl(audiae) et I Adiut(ricis), Dades et Filetus actores.

Traducere: Publici Aelia Iuliana Marcella, prea strălucita(?) copilă, fiica lui Publius Aelius Iulianus, cavaler roman, flamen și duumvir al coloniei Apulum, (fiică) adoptivă a lui Publius Aelius Marcellus, bărbat ales, fost prefect al legiunilor VII Claudia și I Adiutrix, Dades și Filetus, actori (împuterniciți, administratori) (au pus monumentul).

40. C.I.L. III 1189

Aur(elius) Iustu(s) libr(arius).

Traducere: Aurelius Iustus, librarius (secretar-registrator).

41. C.I.L. III 1194

D(is) M(anibus). M(arcus) Mociuncius Valentinus lib(rarius) legati leg(ionis) XIII G(eminae) vixit ann(i)s XXVIII. Posuit Val(erius) Co(n)sta(n)s vet(eranus) leg(ionis) XIII G(eminae) et Floria In[g]enua mater filio b(ene) m(erenti).

Traducere: Zeilor Mani. Marcus Mociuncius Valentinus, librarius (secretar-registrator) al legatului legiunii XIII Gemina, a trăit 28 ani. A(u) pus Valerius Constans, veteran al legiunii XIII Gemina, și Floria Ingenua, mamă, fiului care a binemeritat.

42. C. .L. III 1205

.... s lib(rarius) leg(ionis) XIII G(eminae)
 tabula marmorea
 ibus et ordinis
 ?avu]nculos suos
 o et Maximo c(o)s.

Traducere:

.... s librarius (secretar-registrator) al legiunii XIII Gemina
 tăblița de marmură
 ibus și ordinului
 unchii (?) săi
 us și Maximus consuli

Notă: După fastele consulare, inscripția ar putea data din anii 144, 151, 172, 207, 227, 232 sau 253 e.n.

43. C.I.L. III 1222 = 7802 = Tudor, Sclav., p. 254, nr. 62.

D(is) M(anibus). Isidora domo Asiae vixit ann(is) XVIII mens(ibus) III dieb(us) XIII. Primus Aug(usti) disp(ensatoris) vik(arius) b(ene) m(erenti).

Traducere: Zeilor Mani. Isidorei, născută în Asia, (care) a trăit 18 ani, 3 luni, 13 zile. Primus, locțiitor de dispensator (casier-căntăbil) al împăratului (a pus monumentul) celei ce l-a binemeritat.

44. C.I.L. III 7741

.....cer.....

[Pro sal(ute) M]evi(i) Suri c/o(n)s(ulare) Dac(iarum)/III n

.....

.....

6.[Val]erius corni(icularius)

7.[c]orn(icularius)

.....

Traducere:

.....cer.....

Pentru sănătatea lui Mevius Surus, guvernator de rang consular al celor trei Dacii (n?)

.....

.....

.....

6.Valerius cornicularius (secretar, sergent-furier)

7.cornicularius

45. C.I.L. III 7753 = Tudor, Sclav., p. 255, nr. 66.

Iunoni Semliae (?) Iul(ius) Alexander actarius l(egati) l(egionis) XIII G(eminae) et Aelia Vincentia lib(erta) pos(uerunt).

Traducere: Iunonei Semila (?), Iulius Alexander, actarius (contabil-intendent) al legatului legiunii XIII Gemina, și Aelia Vincentia liberta au pus (închinarea).

46. C.I.L. III 7794

P(ublio) Septimio Getae leg(ati) Aug(usti) pr(o) pr(actore) III D[a]c(iarum) fr[at]ri imp(eratoris) Caes(aris) L(ucii) Septimii Severi Pii Pertinacis Aug(usti) et patruo imp(eratoris) Caes(aris) M(arci) Aurelii Antonini P[ri] Augusti] cornic[ul(arii) et] comm[entar(ienses)] et [speculatores].

Traducere: Lui Publius Septimius Geta, legat imperial de rang pretorian al celor trei Dacii, fratele împăratului Caesar Lucius Septimius Severus Pius Pertinax Augustus și unchiul împăratului Caesar Marcus Aurelius Antoninus Pius Augustus, cornicularii (secretarii, sergenți-furieri) și registratorii și cerceții (au pus monumentul).

47. C.I.L. III 7799

D(is) M(anibus). Aelio Genia(lis) ex singul(ares) vix(it) an(nis) XXXII. Vexillarius Valerius libr(arius) pri(mus) heres et Atticus sec(undus) he(res) b(ene) m(erenti) p(osuit).

Traducere: Zeilor Mani. Lui Aelius Genialis, fost singularis, (care) a trăit 32 ani. Vexillarius Valerius, librarius (secretar-registrator), primul moștenitor, și Atticus, al doilea moștenitor, au pus celui ce a binemeritat.

Notă: cuvântul vexillarius, înseamnă purtător de vexillum, stegar, dar în acest context pare să fi fost folosit drept nume.

48. C.I.L. III 14215, 16.

Minervae victrici pr(o) sal(ute) dom(i)no(rum) n(ostrorum) Aug(ustorum) imp(eratoris) Severi et Autonin(i) Caesaris Ael(ius) Sabinus libr(arius) co(n)s(ularis) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Traducere: Minervei victorioasă, pentru sănătatea stăpînilor noștri auguști, împăratul Severus și Antoninus Caesar, Aelius Sabinus, librarius (secretar-registrator) consular, făgăduința a îndeplinit-o bucuros după merit.

49. C.I.L. III 14479

[Pro]salute Severi [et Anto]nin[i] Aju[g(ustorum) et Getae Caesar(is)] sc[ho]lam specu[latoru]m.....impendio suo fecer[unt et] statuis sacris ornaverunt iussu Mēvi(i) Suri c/o(n)s(ularis) Dac(iarum)/III nom(ina) eor(um) [in]fr(a) scrip[s(it)]:

8. [A]el(ius) Valerius corn(icularius)

9. [An]t(onius) Val/...c(orn)icularius

Traducere: Pentru sănătatea lui Severus și Antonius împărați și a lui Geta Caesar, de colegiul cercetașilor..... pe cheltuiala lor au făcut și au ornăt cu statui sfinte la porunca lui Mevius Surus, guvernator de rang consular al celor trei Dacii, numele lor sînt scrise mai jos:

50. An. ép. 1959, nr. 304 = 1930, nr. = 8 Tudor, Sclav., p. 252, nr. 54.

I(ovi) o(primo) m(aximo) cons(ervatori) pro salute P(ublii) Ael(ii) Antipatri sac(erdotis) arae Aug(usti) sua suorumque omnium, Onesimus actor v(otum) s(olvit).

Traducere: Lui Iupiter cel foarte bun, foarte mare (și) păstrător, pentru sănătatea lui Publius Aelius Antipater, preot al altarului împăratului, a sa și a tuturor a lor săi, Onesimus, actor (împuțernicit, administrator), și-a îndeplinit făgăduința.

51. An. ép. 1964, nr. 193 = Latomus, XXIII, 1964, p. 302—310.

Minervae Aug(ustae) excerptores co(n)s(ulares).

Traducere: Minervei Augusta, excerptorii (secretari-registratori) consulari.

52. An. ép. 1965, nr. 35 = Apulum, V, 1964, p. 194, nr. 12. SCIVA, 4, 1983

D(is) M(anibus). Aelius Propicus (= Propinquus?) libr(arius) [co(n)s(ularis) vixit [an]n(is) XXX[II?]] Siscia[nus? mil?] es leg(ionis) X[III G(eminae)] posui[t....]us co[....] h[er]es[us].

Traducere: Zeilor Mani. Aelius Propicus (= Propinquus?), librarius (secretar-registrator) consular, a trăit 32(?) ani. Siscianus(?), soldat (?) al legiunii XIII Gemina, a pus us moștenitorul său(?).

53. An. ép. 1967, nr. 386 = Arheologia Moldovei, IV, 1966, p. 177, fig. 3 = SCIVA, 1983, p. 379, nr. 169.

D(is) M(anibus). M(arcus) Iulius Ulp(ia tribu) Victorinus Sarmiz(egetusa) lib(rarius) co(n)s(ularis) stip(endiorum) (sic) vixit an(nis) XXI...

Traducere: Zeilor Mani. Marcus Iulius Victorinus, din tribul Ulpia de la Sarmizegetusa, librarius (secretar-registrator) consular, care a servit (sic), a trăit 21(?) ani.

54. An.ép. 1971, nr. 369 = AMN, VII, 1970, p. 165—166.

[I(ovi) o(ptimo) m(aximo) sau deo A]eterno [pro salu]te imp(eratoris) Caes(aris) [[...]]... Primi Se[...].s (centurio) leg(ionis) XIII G(eminae) [...] tab(ularium sau ularius) a solo rest(ituit).

Traducere: Lui Iupiter cel foarte bun (și) foarte mare (sau Zeului veșnic), pentru sănătatea împăratului Caesar (loc șters)... al lui Primus Se...s, centurion al legiunii XIII Gemina... tabularium (birou, arhivă), (sau, mai degrabă, tabularius = șef de oficiu sau birou), a refăcut din temelii.

AMPELUM

(Zlatna, jud. Alba)

55. C.I.L. III 1286 = Tudor, Sclav., p. 260, nr. 89.

[D]eo aeterno Zmaragdus Aug(usti) lib(ertus) tab(ularius) et Aurel(ia) Urb[i]ca [c]o[n]iux et Matron[a] filia v(otum) s(olvent) l(ibentes) m(erito).

Traducere: Zeului veșnic. Zmaragdus, libert al împăratului nostru, tabularius (șef de birou sau oficiu) și Aurelia Urbica soția (sa) și Matrona fiica (sa) și-au îndeplinit făgăduința bucuroși după merit.

56. C.I.L. III 1297 = Tudor, Sclav., p. 260, nr. 90.

I(ovi) o(ptimo) m(aximo). Neptunalis Aug(usti) lib(ertus) tabul(arius) aur(ariarum) Dacicarum v(otum) b(ene) m(erenti) p(osuit).

Traducere: Lui Iupiter cel foarte bun (și) foarte mare. Neptunalis, libert al împăratului, tabularius (șef de birou sau oficiu) al minelor de aur din Dacia, a pus făgăduința (adică monumentul făgăduit) celui ce a bine-meritat.

57. C.I.L. III 1301 = Tudor, Sclav., p. 261, nr. 96.

I(ovi) o(primo) m(aximo) aeterno conservatori Callistus Aug(usti) n(ostri) disp(ensator) pro salute-sua et suor(um) ex v(oto) p(osuit).

Traducere: Lui Iupiter cel foarte bun, foarte mare, veșnic (și) păstrător, Callistus dispensator (casier-contabil) al împăratului nostru, pentru sănătatea sa și a lor săi, a pus (închinarea) conform făgăduinței.

58. C.I.L. III 1305 = Tudor, Sclav., p. 260, nr. 88.

Silvano sacr(um). Leonas Aug(usti) lib(ertus) adiut(or) tabu[l(arii)] pro salut(e) sua suor(um)q(ue) om(nium) ex vot(o) l(ibens) p(osuit).

Traducere: Închinare lui Silvanus. Leonas, libert al împăratului, ajutor de tabularius (de șef de oficiu sau birou), pentru sănătatea sa și a tuturor a lor săi, a pus bucuros (monumentul) conform făgăduinței.

59. C.I.L. III 1313 = Tudor, Sclav., p. 260, nr. 91.

D(is) M(anibus). Ulpia(e) M(?) l(?) Tr[o]phim[ae] coniugi sanctissimae Neptun[a]lis A[u]g(usti) n(ostri) l(ibertus) [tab(ularius) aur(ariarum)...].

Traducere: Zeilor Mani. Ulpiei Trophima, liberta (?) lui M(?), soția prea cinstită, Neptunalis, libert al împăratului nostru, tabularius al minelor de aur... (a pus monumentul).

60. C.I.L. III 1314 = Tudor, Sclav., p. 261, nr. 95.

D(is) M(anibus). Iustinus Caes[r(is)] verna subseque(n)s librarium vix(it) an(n)is XV. Tertius verna valdenio pientissimo b(ene) m(erenti) f(ecit).

Traducere: Zeilor Mani. Iustinus, sclav, născut în casa împăratului, însoțitor al librăriiilor (adică ajutor de librarius), a trăit 15 ani. Testius, sclav născut în casa (împăratului) a făcut (monumentul) copilului (?) foarte pios, care a binemeritat.

61. C.I.L. III 1315 = Tudor, Sclav., p. 261, nr. 94.

D(is) M(anibus). Sossia Sabina vix(it) ann(is) XXV efecit in matrimon(io) ann(os) XI m(enses) X, sine ulla querella. Fuscinus ver(na) ab instrumentis tab(ularii) co(n) iugi b(ene) m(erenti) p(osuit).

Traducere: Zeilor Mani. Sossia Sabina a trăit 25 ani, a fost căsătorită 11 ani, 10 luni, (conviețuind) fără nici o ceartă. Fuscinus, sclav născut în casa (împăratului), însărcinat cu registrele biroului, a pus (monumentul) soției ce a binemeritat.

62. C.I.L. 1317 = Apulum, XVI, 1978, p. 181.

D(is) M(anibus). M(arci) Aur[eli] Antonini m[il(iti)] leg(ionis) XIII Gem(inae) v[ix]it ann(os) XXII m[en]s(ibus) XI diebus II [m]ilitavit ann(os) V [li]brarius) Aurel(ius) [M]arcianus et [V]al(eria) Valentina f[ili]o pienti [si]mo.

Traducere: Zeilor Mani. Lui Marcus Aurelius Antoninus, soldat al legiunii XIII Gemina, (care) a trăit 22 ani, 11 luni, 2 zile (și) a servit 5 ani (ca) librarius (secretar-registrator), Aurelius Marcianus și Valeria Valentina (au pus acest monument) fiului foarte pios.

63. C.I.L. III 1318.

D(is) M(anibus). P(ublio) Helvio Prim[a]no mil(iti) leg(ionis) XIII Gem(inae) lib(rario) [c]o(n)s(ulari). P(ublius) He[l(vius)] / Pr[i]mus pater filio iun(iore) l. (?).

Traducere: Zeilor Mani. Lui Publius Helvius Primanus, soldat al legiunii XIII Gemina, librarius (secretar-registrator) consular. Publius Helvius Primus, tatăl, fiului mai tânăr l. (?) (a pus acest monument).

64. C.I.L. III 7837 = Tudor, Sclav., p. 260, nr. 93.

[Isi?]di [pro salut]e M(arci) Iul(ii) Ap[olli]naris Ver[u]s Aug(usti) n(ostri) Romanus Aug(usti) n(ostri) vern(ae) [v]il(ici) p[ro]p[ri]et[ar]i[us].

Traducere: Isidei (?), pentru sănătatea lui Marcus Iulius Apollinaris, au pus (monumentul) Verus și Romanus, sclavi intendenți născuți în casa împăratului.

65. An. ép. 1944, nr. 27 = Tudor, Sclav., p. 261, nr. 97 = Dacia, VII – VIII, 1937–1940, p. 304, nr. 6.

....Aug(usti).....a diuto[r] tabul(arii) d(onum) d(edit).

Traducere:.... (sclav sau libert?) al împăratului... ajutor de tabularius (de șef de birou sau oficiu) a dăruit monumentul.

66. An. ép. 1959, nr. 305 = Tudor, Sclav., p. 262, nr. 100.

D(is) M(anibus). Syrrillioni aedituo qui vix(it) a(nnis) LXXXVIII. Liberalis Aug(ustorum duum) lib(ertus) a com(mentariis) et Aelia Victoria patri b(ene) m(erenti).

Traducere: Zeilor Mani. Lui Syrrillio, paznicul templului, care a trăit 78 ani. Liberalis, libert al celor doi împărați, însărcinat cu registrele, și Aelia Victoria (au pus monumentul) tatălui care a binemeritat.

67. An. ép. 1959, nr. 306 = Tudor, Sclav., p. 262, nr. 101 = N. Igna, op. cit., p. 92, nr. 48.

[Numi]ni Aesculapi [t]emplum [c]onstituit.....s Aug(usti) lib(ertus) [t]abul(arius).

Traducere: Zeului Esculap, templul a fost clădit de cătres, libert al împăratului, tabularius (șef de oficiu sau birou).

68. An. ép. 1959, nr. 308 = Tudor, Sclav., p. 277, nr. 152 = MCA, VI, 1959, p. 888, nr. 25.

Cereri Aug(ustae) sacr(um) [S]uriacus Aug(usti) n(ostri) disp(ensator) aura(riarum) cum suis dedica(n)te A(ulo?) Senec....(?)...Leontiano (?) (Contiano?), Pontiano?) v(iro) [p(er)fectissimo?])non(as) Ian(uarias) Laeto II et Cerialis co(n)s(ulibus).

Traducere: Închinare către Ceres Augusta (a pus) Suriacus, dispensator (casier-contabil) al împăratului nostru la minele de aur, cu ai săi, dedicând lui Aulus (?) Senec....(?) Leontianus(?) (Contianus?), Pontianus?), bărbat prea strălucit,....de nonele lui Ianuarie, consuli (fiind) Laetus a doua oară și Cerialis.

Notă: Inscripția datează din intervalul 2–4 ianuarie 215 e.n.

DOȘTAT

(jud. Alba)

69. C.I.L. III 968 = 7729 = Tudor, Sclav., p. 270, nr. 125.

Io(vi) S(oli) invi(cto) deo genitori r(upe) n(ato).

L(ucius) Aeli(us) Hylas (vicesimae) l(ibertus) pr(o) sa(lute) et Horientis fil(ii) sui et Apuleia(e) eius sig(num) cum absidata ex voto pos(uit).

Traducere: Lui Iupiter Soarele neînvins, zeul creator, născut din stincă.

Lucius Aelius Hylas, libert stringător al, impozitului de 5%, pentru sănătatea (sa) și a fiului său Horiens și a (soției) sale Apuleia, a pus statuia (zeului), cu bolta, conform făgăduinței.

MICIA

(com. Vețel. jud. Hunedoara)

70. C.I.L. III 1351 = 7853 = Tudor, Slav., p. 263, nr. 106.

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) terrae Dac(iae) et genio p(opuli) R(omani) et commercii Felix Caes(aris) n(ostri) se[r(vus)] vil(icus) statio(nis) Pont(i) Aug(usti) promot(us) ex st(atione) Mic(ia) ex vi[kario? . . .].

Traducere: Lui Iupiter cel foarte bun (și) foarte mare, pământului Daciei și geniului poporului roman și comerțului, Felix slav intendent al împăratului nostru în biroul vamal Pons Augusti, avansat de la biroul vamal Micia, fost locțiitor (?).

71. An. ép. 1971, nr. 399 = AMN, V, 1968, p. 111—113.

Minervae Aug(ustae) et genio coh(ortis) II Fl(aviae) Com(m)agen(or)um Ianuarius actar(ius) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Traducere: Minervei Augusta și geniului cohortei II Flavia de com-mageni, Ianuarius, actarius (contabil-intendent), făgăduința a îndeplinit-o bucuros după merit.

PARTISCUM

(Szeged, Ungaria)

72. I.D.R., III, p. 257, nr. 281 = Tudor, Slav., p. 272, nr. 131 = SCIV, II 1951, p. 169.

. . . . [cond(uctoris) p(ublici) p(ortorii) et praef(ecti) ve]hicul[o]rum Mercato[r] vili[c(us) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)?].

Traducere: al arendașului serviciului vamal și al prefectului vehiculelor (adică al transportului public), Mercator, intendent, făgăduința a îndeplinit-o bucuros după merit (?).

ALBURNUS MAIOR

(Roșia Montană, jud. Alba)

73. I.D.R., I, p. 193—195, nr. 31, tab. cer. I = C.I.L. III, p. 924—927, I. Tăblița I verso:

Descriptum et recognitum factum [ex libello, qui propositus erat Alb(urno) maiori ad statione Resculi, in quo scriptum erat id quod i(nfra) s(criptum) est.

Artemidorus Apolloni magister collegi Iovis Cereni et Valerius Niconis et Offas Menofili questores collegi eiusdem posito hoc libelo publice testantur: ex collegio s(upra) s(cripto), ubi erant ho[m(ines)] LIII, ex eis non plus remasisse ad Alb(urnum) quam quot h(cm)ines XVII: Iulium Iuli quocumq[ue] com-magistrum suum ex die magister sui non accesisse ad Alburnum, neq[ue] in

collegio: seque eis qui presentes fuerunt rationem reddedissee et si quit eorum abuerat reddedissee sive funeribus:

Tăblița II recto:

et cautionem suam, in qua eis caverat, recepisset: modoque autem neque funeraticis sufficerent neque loculum aberet neque quisquam tam maguo tempore diebus, quibus legi continetur, convenire voluerint aut conferre funeraticia sive munera: seque i/d/circo per hunc libellum publice testantur, ut, si quis defunctus fuerit, ne putet se collegium abere aut ab eis aliquem petitionem funeres abiturum.

Propositus Alb(urno) maiori V idus Febr(uarias) imp(eratore) L(ucio) Aur(elio) Vero III et Quadrato co(n)s(ulibus). Act(um) Alb(urno) maiori.

Tăblița II verso:

Descriptum et recog-
nitum factum ex libello, qui

L(uci) Vasidi Victoris

propositus erat Alb(urno)

maiori ad stationem Resculi, in

quo scriptum erat id quot i(nfra)

s(criptum) est

C(ai) Secundini Legitimi

Stertini Rustici

Artemidorus Apolloni magister

collegi

Iovis Cerneni et Valerius

Aeli Platoris Geldonis

Niconis et Offas Menofili

questores collegi eiusdem posito

hoc libello publice testantur

Ulpi Felicis

ex collegis s(upra) s(criptis),

Septembris Platoris

ubi erant homin(es) LIII, ex eis non

plus remasisse Alb(urni) quam quot

homin(es) XVII:

Tăblița III recto:

Iulium Iuli quoque commagistrum suum ex die magisteri sui non accesisses ad Alburnum neq(ue) in collegio: seque eis que presentes fuerunt rationem reddedissee et si quit eorum abuerat reddedissee sive funeribus, et cautionem suam, in qua eis caverat, recepisset: modoque autem neque funeraticis sufficerent neque loculum aberet neq(ue) quisquam ta/m magno tempore diebus qui/bus legi contine tur convenire voluerint aut conferre funeraticia sive munera: seque idcirco per hunc libellum publice testantur, ut, si quis defunctus fuerit, ne putet se collegium abere aut ab eis aliquem petitionem funeris abiturum.

Propositus Alb(urno) maiori V idus Febr(uarias) imp(eratore) L(ucio) Aur(elio) Vero III et Quadrato co(n)s(ulibus). Act(um) Alb(urno) maiori.

Traducere: Copiat și colaționat din procesul-verbal ce era afișat în Alburnus Maior, la statio Resculum, în care se află scris tot ce este scris mai jos:

Artemidorus al lui Apollonius, magistru al colegiului lui Iupiter Cernenus, și Valerius al lui Nico și Offas al lui Menofilus, cvestori ai colegiului aceluiași, prin acest act mărturisesc în public: (că) în colegiul amintit mai sus, din care făcuseră parte 54 de bărbați, dintre ei nu au mai rămas la Alburnus decât 17 oameni, că și Iulius al lui Iulius commagistrul său, din ziua magistraturii (alegerii) sale n-a mai venit la Alburnus și nici pe la colegiu; că el însuși (Artemidorus) înaintea celor care au fost prezenți și-a

închiat socotelile și ceea ce (banii) avea de la ei le-a restituit sau (ii cheltui-
se) pentru înmormântări și că a primit înapoi, în fața lor, ce (banii) depusese
ca garanție; iar acum (fondurile) nu mai erau de ajuns nici pentru înmor-
mântări, nici nu mai are vreun loc (pentru mormânt) și nimeni de multă
vreme nu a mai voit să se întrunească în zilele când trebuia sau să aducă
cotizațiile de înmormântare, ori contribuțiile necesare; drept aceea, prin
acest act ei declară în public că, dacă vreunul (din membrii colegiului)
se va sfârși din viață, să nu se considere că mai există colegiu sau că vreun-
ul va mai avea dreptul să ceară (banii) pentru înmormântare din partea lor.

Afișat la Alburnus Maior în ziua a cincea dinaintea idelor lui februarie
când împăratul Lucius Aurelius Verus pentru a treia oară și Quadratus
(erau) consuli.

Notă: Data corespunde cu 9 februarie 167 e.n.

74. I.D.R., I, 227—229, nr. 39, tab. cer. IX = C.I.L.III, p. 945, VIII.

Tăblița I verso:

Andueia Batonis emit manci[pioque accepit] domus partem dimidiam
interantibus partem [dex]tram, que est Alb(urno) maiori vico Pirustar[um
in]t[er] ad[fin]es Platorem Accep[tianum et Ingenum Callisti trecentis
de Veturi[o Valente].

Eam domus partem dimidiam, q(ua) d(e) a(gitur), cum su[is] s[ae]pibus
saepimentis finibus aditibus claustris fienestris ita uti clao fixsa et optima
maximaque est, h(abere), r(ecte) l(iceat).

[E]t si quis eam domum partemve quam quis [e]x [ea] evicerit, quo
m(inus) Andueia Batonis e(ive) a(d) q(uem) e(a) r(es) p(ertinebit) h(abere)
p(ossidere) u(suque) cl(apere) r(ecte) l(iceat), qu[o]d ita licitum n[o]n erit,
t(antum) p(ecuniam) r(ecte) d(ari) f(ide) r(ogavit) Andueia Batonis, fide
promisit Veturius Valens. Proque ea do[mu] partem dim[id]iam pretium
CCC Vetur[ius V]ale(n)s.

Tăblița II recto:

a[b] A[n]du[ei] [a] Ba[tonis] accepiss[e et] ab[ere se dixit].

Convenitq(ue) int[er] eos, [uti] Veturius Va[lens pro ea] domo tributa
usque ad recensum dep[e]n[dat].

Act(um) Alb(urno) maiori prid(ie) nonas Maias Qui[n]tillo et Prisco
co(n)s(ulibus).

Tăblița II verso:

Andueia Batonis	L. Vasidius V[i]ctor sig(navit)
emit mancipioque accepit	
domus partem dimidiam interantibus parte	T(iti) Fl(avi) Felicis
dextra, que est Alburno maio-	
re vico Pirustarum inter adfines Platorem	M(arci) Sucani Melioris
Acceptionum et Ingenum	
Callisti filium et si qui ali adfines	Platoris Carpi
sunt et viam publicam	
trecentis de Venturio Valente.	T(iti) Aureli Prisci

Eam domum, q(ua)	
d(e) a(gitur), cum suis	Batonis Annaei
saepibus saepimentis fi-	
nibus aditibus claustris	Veturi Valentis venditoris

Tăblița III recto:

[fienestris ita uti clao fixa et optima] ma-

[x]i[ma]q[ue e]st, Andueia Batonis habere recte liceat.

Et si quis eam domum partem dimidiam partemve quam quis ex ea evicerit, quo minus Andueia Batonis e(ive) a(d) q(ue)m e(a) r(es) p(ertinebit) habere possidere usuque capere recte l[i]ceat, qu[o]d ita licitum non erit, tum quantum id erit, qu[od] ita habere possidere licitum non erit, t(antam) p(ecuniam) r(ecte) d(ari) fide rogavit Andueia Batonis dari fide promisit Veturius Valens.

Proque ea [do]mu dimidia pretium CCC Veturius [Va]lens ab Andueia Batonis accepisse et abere se dixit. Convenitq(ue) inter eos, uti Veturius Vale[n]s pro ea domo usque ad recensum tributa depe[n]dat.

Act(um). Alb(urno) maiori prid(ie) non(as) [M]aias Quintillo et Prisco co(n)s(ulibus).

Traducere: Andueia a lui Bato a cumpărat și primit prin mancipațiune jumătate parte dintr-o casă, partea din dreapta de la intrare, (casă) ce se află la Alburnus Maior, în satul (cartierul) Pirusților, între vecinii Plator Acceptianus și Ingenuus al lui Callistus, precum și alți vecini care ar fi și drumul public, cu prețul denari 300 de la Veturius Valens.

Acea jumătate de casă ce formează obiectul contractului, împreună cu gardurile ei, incintele, limitele, intrările, spațiile închise ferestrele, așa precum este clădită și fără nici o stricăciune să-i fie îngăduit legal să o aibă Andueia a lui Bato.

Iar dacă cineva îl va tulbura în stăpînirea casei sau a unei părți din ea, așa fel încît Andueia lui Bato, respectiv persoana căreia-i va aparține acea bun, să nu poată să-l aibă, să-l stăpînească, să-l uzucapeze legal (lucru ce n-ar fi îngăduit să se întîmple), cu atît (adică la cît se va ridica paguba evicțiunii), atîția bani a cerut legal de bună credință să i se dea Andueia a lui Bato, pe bună credință a promis (să dea) Veturius Valens. Și pentru acea casă partea jumătate, prețul denari 300 a declarat Veturius Valens (că) a primit de la Andueia a lui Bato și are banii în posesiunea sa. S-a convenit apoi între ei, ca Veturius Valens pentru acea casă să plătească impozitul pînă la (viitorul) recensămînt.

Încheiat la Alburnus Maior, în ajunul nonelar lui mai, (cînd) Quintillus și Priscus (erau) consuli.

Notă: Data corespunde cu 6 mai 159 e. n.

DEUSARA

(lîngă Alburnus Maior)

75. I.D.R., I, p. 239—240, nr. 44, tab. cer. XIV = C.I.L. III, p. 950—951, XIII.

Tăblița I verso:

Inter Cassium Frontinum et Iulium Alexandrum societas dani[st]ariae ex X kal(endas) Ianuarias q(uae) p(roximae) f(uerunt) Pudente e[t] Polione co(n)s(ulibus) in prid[i]e idus Apriles proximas venturas ita conven[i]t ut quidq[ui]d in ea societati ab re natum fuerit lucrum damnumve acciderit, aequis portionibus s[uscip]ere debebunt.

In qua societate intuli/t Iuli/us Alexander numeratos sive in fructo [qu]ingentos et Secundus Cassi Palumbi servus a[ctor] intulit... ducentos pr.....tin.....sexaginta septem.....s....c....um....s.

Tăblița II recto:

.....ssum Alburno.....d[ebe]bit.

In qua societ[ate] si quis d[olo] ma[lo] fraudem fec[isse] de[pre]hensus fue[rit], in a[sse] uno unum..... [denarium]unum XX.....alio inferre deb[ebi]t et tempore perac[t]o de[duc]to aere alieno sive summam s[up]ra s[criptam] s[ibi] recipere sive si quod superfuerit, dividere d[eb]ebunt? Id d[ar]i f[ieri] p[raestari] que stipulatus est Cassius Frontin[us], spo[n]dit Iul[ius] Alexander.

De qua re dua paria [ta]bularum signatae sunt.

[Item] debentur Lossae L, quos a socis s[up]ra s[criptis] accipere debebit.

[Act(um) Deusa]r(a)c V kal(endas) April(es) Vero III et Quadrato co(n)s(ulibus).

Traducere: Între Cassius Frontinus și Iulius Alexander o întovărire pentru împrumutări (de bani) cu dobândă, (începînd) din (ziua) a zecea înainte de ultimele calendae ale lui ianuarie, cînd Pudens și Polio erau consuli, pînă în ajunul idelor lui aprilie proxime viitoare, a fost astfel încheiată încît orice ar fi fost arvunit în acea societate și vreun cîștig sau vreo pagubă se va produce (acestea) în părți egale vor trebui să și le însușească și suporte.

În care asociere a adus Iulius Alexander (bani) numerar sau dobînzii denari 500, iar Secundus, sclavul actor (împuternicit, administrator) al lui Cassius Palumbus a adus denari două sute șase zeci și șapte pentru [.....?] Frontinus (?) trimis în Alburnus? va trebui.... (?) Dacă în această societate careva cu viclesug va face vreo fraudă și va fi prins, pentru un as.... un denar.....(pentru) un denar.....20 denari (?).... va trebui să dea celuilalt, iar după trecerea termenului, scăzînd sumele datorate vor trebui sau să primească suma (de bani) scrisă mai sus sau dacă va fi un excedent vor trebui să-l împartă între (între ei). Ca să fie dat și împlinit a cerut prin stipulație Cassius Frontinus, a promis prin angajament Iulius Alexander.

Cauză (convenție) pentru care au fost semnate două exemplare identice de tăblițe.

[De asemenea] se datorează lui Lossa denari 50, pe care va trebui să-i primească de la asociații scriși mai sus.

[Încheiat la Deusa] a, cîncea zi înaintea calendelor lui aprilie, cînd Verus a treia oară și Quadratus (erau) consuli.

Notă: Data corespunde cu 28 martie 167 e.n.

POTAISSA

(Turda, jud. Cluj)

76. C.I.L. III 885.

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Aur(elius) Sedatus imm(unis) lib(rarius) v(otum) l(ibens) s(olvit).

Traducere: Lui Iupiter cel foarte bun (și) foarte mare, Aurelius Sedatus, immunis, librarius (secretar-registrator), făgăduința bucuros a îndeplinit-o.

77. C.I.L. III 887

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Iucundius Iuvenal[i]s cor(nicularius) leg(ati) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Traducere: Lui Iupiter cel foarte bun (și) foarte mare, Iucundius Iuvenalis, cornicularius al legatului, făgăduința a îndeplinit-o bucuros după merit.

78. C.I.L. III 894

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) paterno Aurel(ius) Vetu(s?) adiutor offici(i) corniculariorum e(x) v(oto) l(ibens) m(erito) p(osuit).

Traducere: Lui Iupiter cel foarte bun (și) foarte mare (și) părintesc, Aurelius Vetus, ajutor al biroului corniculariilor (secretari, sergenți-furieri), a pus(monumentul) bucuros după merit conform făgăduinței.

79. C.I.L. III 909

D(is) M(anibus). Aurel(ius) Vic[t]or librarius [l]eg(ati) V Ma[c(edonicae)] vix(it) an(nis) XXXIII et Valeri(i) Valenti nepoti vix(it) an[nu]m Ulpia Flaviana coni[ugi] pos[uit].

Traducere: Zeilor Mani. Aurelius Victor, librarius (secretar-registrator) al legatului (legiunii) V Macedonica, a trăit 33 ani și lui Valerius Valens, nepotul, (care) a trăit un an, Ulpia Flaviana a pus soțului (acest monument).

80. C.I.L. III 7684

Libero patri et Liberae M(arcus) Ulpius Firminus imm(unis) librar(ius) p(osuit).

Traducere: Lui Liber pater și Liberei, Marcus Ulpius Firminus, immunis, librarius (secretar-registrator), a pus (acest monument).

81. C.I.L. III 7688

V 9. Aur(elius) Sedatus ex im(muni) l[i]b(rario).

V 13 Petr(onius) Marcianus ex lib(rario).

Traducere:

V 9. Aurelius Sedatus, fost immunis librarius (secretar-registrator).

V. 13. Petronius Marcianus fost librarius.

82. An. ép. 1967, nr. 400 = AMN, II, 1965, p. 198—199, fig 1 și 1a.

Aur[el]ius Victo[r] libr(arius) leg(ionis) V Mac(edonicae) v(otum) s(olvit).

Traducere: Aurelius Victor, librarius (secretar-registrator) al legiunii V Macedonica, făgăduința a îndeplinit-o.

83. An. ép. 1974, nr. 550 = SCIV, XIII, 1972, p. 667—670, fig. 1.

Silvano Domes < s > tic[o] Aurel(ius) Via[to]r scriba munic(ipii) Se[p(ti)]mii] Pot(aïssae).

Traducere: Lui Silvanus Domesticus (a închinat) Aurelius Viator, secretar al municipiului Septimium Potaissa.

Notă: După titulatura oraşului, inscripţia datează din vremea domniei lui Septimius Severus.

84. Tudor, Sclav., pag. 262, nr. 102 = Jahreshefte des oesterreichischen archäologischen Institutes, V, 1902, Bibl. col. 108, nr. 2.

Timocle[s Caes(aris) n(ostri)] ab instrume[ntis] vix(it) an(nis) XXXV;
Bona Caes(aris) n(ostri) ser(va) nepoti posu[it].

Traducere: Timocles, (sclav) al împăratului nostru, însărcinat cu registrele, a trăit 35 ani; Bona, sclava împăratului nostru, a pus nepotului (acest monument).

85. Tudor, Sclav., p. 263, nr. 105 = SCIV, IV, 1953, p. 792, nr. 2
[ser(vus)?] vil(icus)ma.....[b(ene)] m(erenti) p(osuit).

Traducere:.....sclav(?) intendent....ma.....a pus celui ce a bine-meritat.

MUZEUL DIN TURDA

(de la Ampelum sau Potaissa)

86. C.I.L. III 1610 = An. ép. 1956, nr. 209 = SCIV, VI, 1955, p. 883 — 888 = Tudor, Sclav., p. 272, nr. 134.

D(is) M(anibus). Scauriani Caes(aris) n(ostri) ser(vi) vili(ci) vix(it) an(nis) XXIII. Fuscianus fratri b(ene) m(erenti) p(osuit).

Traducere: Zeilor Mani. Lui Scaurianus, sclav intendent al împăratului nostru, (care) a trăit 23 ani. Fuscianus a pus (monumentul) fratelui care a binemeritat.

POROLISSUM

(satul Moigrad, com. Mirşid, jud. Sălaj)

87. An. ép. 1944, nr. 47 = Tudor, Sclav., p. 265, nr. 114 = Dacia, VII — VIII. 1937—1940, p. 323, nr. 1.

[For]tunae [Au]gustae [Fe]lix Aug(usti) n(ostri) vil(icus) sacrum v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Traducere: Închinare către Fortuna Augusta. Felix, (sclav) intendent al împăratului nostru, făgăduinţa şi-a îndeplinit-o bucuros după merit.

88. Tudor, Sclav., p. 265, nr. 115 = Dacia, VII—VIII, 1937—1940, p. 325, nr. 5

D(is) M(anibus). Eufemus vik(arius) Peregrini vix(it) ann(is) XXXV. Erastus conservo posuit.

Traducere: Zeilor Mani. Eufemus, locţiitor al lui Peregrinus, a trăit 35 ani. Erastus a pus (monumentul) tovarăşului de robie.

GILĂU

(jud. Cluj)

89. C.I.L. III 847 = 7651

D(is) M(anibus). Aurel(ius) Carinus cor(nicularius) a[lae] Sil(ianae) vix(it) annis [...]. Aurelia ser[va et co]niux pientissi[mo co]niugi posuit [b(ene)] m(erenti).

Traducere: Zeilor Mani. Aurelius Carinus, cornicularius (secretar, sergent-furier) al alei Siliana, a trăit...ani. Aurelia sclavă și soție, a pus (acest monument) soțului foarte pios după merit.

GHERLA
(jud. Cluj)

90. C.I.L. III 6246

....Titianus mil(es) [le]g(ionis) X[III] Gem(inae) Antoninian[ae] libr(arius) co(n)s(ularis) n(?) et Aelia Paulina et Ulp(ia) Dubitata fili(i) parentibus pientissimis posuerunt.

Traducere:....Titianus, soldat al legiunii XIII Gemina Antoniniana, librarius (secretar-registrator) consular n(?) și Aelia Paulina și Ulpia Dubitata, fii, au pus părinților foarte pioși (acest monument).

ILIȘUA
(com. Uriu, jud. Bistrița-Năsăud)

91. C.I.L. III 804

D(is) M(anibus) Aurel(ius) Themaes librar(ius) al(a)e Fronto(nianae) vixit annis L et Aelia Iulia coiug(i) (greșeală în loc de coniux) et Aelia Pupula vixit annis II. Aurel[i]us Thementianus filius parentibus (ar fi trebuit adăugat: et sorori) bene merentibus posuit.

Traducere: Zeilor Mani. Aurelius Themaes, librarius (secretar-registrator) al alei Frontoniana, a trăit 50 ani, și Aelia Iulia, soție, și Aelia Pupula a trăit 2 ani. Aurelius Thementianus, fiul, a pus (monumentul) părinților (și surorii) care au binemeritat.

DOMNEȘTI
(com. Mărișelu, jud. Bistrița-Năsăud)

92. An. ép. 1967, nr. 388 = 1957, nr. 273 = 1930, nr. 10 = Tudor, Slav., p. 275, nr. 150.

[I(ovi)] o(ptimo)[m(aximo) et I(unoni) M(inervae) [sau I(nvicto) M(ithrae)] [p]ro sal(u)t(e) [sau sal(ute) T(iti)] Aeli Mari fl(aminis) col(oniae) conduc(toris) pasc(ui) et salina(rum) Atticus act(or) eius v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Traducere: Lui Iupiter cel foarte bun (și) foarte mare și Iunonei Minerva (sau nebiruitului Mithras), pentru sănătatea lui Titus (?) Aelius Marus, flamen al coloniei, arendaș al pășunilor și salinelor, Atticus, actor (împuțernicit, administrator, intendent) al său, a îndeplinit făgăduința bucuros după merit.

PĂULENI
(com. Lupeni, jud. Harghita)

93. An. ép. 1937, nr. 141 = Tudor, Slav., p. 271, nr. 128 = ACMIT II, 1929, p. 311.

Soli invicto pro salute C(aii) Iuli(i) Valen[t]ini c(onductoris) salinar(um) [C(aius)] Iulius Omucio [l]ibertus actor posuit.

Traducere: Soarelui neînvins, pentru sănătatea lui Caius Iulius Valentinus, arendaș al salinelor, Caius Iulius Omucio, libert actor (împuternicit, administrator, intendent) a pus (monumentul).

TIBISCUM

(satul Jupa, orașul Caransebeș, jud. Caraș-Severin)

94. I.D.R., III, p. 170, nr. 145 = C.I.L. III 1549 și p. 1417 = Tudor, Sclav., p. 254, nr. 110.

S(oli) i(nvicto) p(umini) M(ithrae) pro salute P(ublīi) Ael(ii) Mars(ii) Hermadio actor Turran(ii) Dil(...) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Traducere: Soarelui neînvins zeului Mithra, pentru sănătatea lui Publius Aelius Marsius, Hermadio, actor (împuternicit, administrator) al lui Turranus Dil..., făgăduința și-a îndeplinit-o cu bucurie după merit.

95. I.D.R., III, p. 203, nr. 173 = Lapidarul Muzeului Banatului, Timișoara 1974, nr. 35.

D(is) M(anibus)	D(is) M(anibus)
.....?] DISLARIIA?	TXEMA [.....
.....] S libra(rius)	VLA SE [.....
n(umeri)	
[? Maur(orum) Tib.?.	V[.....
.....ID[.
vix(it) ann]os XXXV	EILIVS BE[nem
.....]ENNI BE	erent[i.
vix(it) ann]os XX p(osuit)?)	
.....] benem(erenti)	

Traducere:

Zeilor Mani

Zeilor Mani

.....?]DISLARIIA?	TXEMA[.....
.....]S librarius (secretar	VLA SE[.....
-registrator) al numerus-ului	
de mauri (?) de la Tibiscum(?)	V[.....
.....
a trăit 35 ani	EILIVS caŕe a
.....]ENNI BE	
a trăit 20 ani a pus(?)	binemeritat.
.....]celui ce a	
binemeritat.	

Notă: Că este vorba de un numerus de mauri arată faptul că epitaful este dispus pe două coloane separate, obicei caracteristic Mauretaniei și Africii de nord-vest.

96. I.D.R., III, p. 143, nr. 127 = AMN, XIII, 1976, p. 163—165.

Apollini [et Dianae?] Optatus Au[g(usti) n(ostri) vern(a) a]diut(or) t[abul(arīi) prov(inciae) Dac(iae)?? pro?] se [et suis...?].

Traducere: Lui Apollo și Dianei (?), Optatus, sclav născut în casă al împăratului nostru, ajutor al tabularius-ului (șef de oficiu sau birou) provinciei Dacia (??) pentru sine (?) și ai săi (?)... (a închinat monumentul).

AD MEDIAM

(com. Mehadia, jud. Caraș-Severin)

97. C.I.L. III 1573 a = Tudor, Slav., p. 270, nr. 124.

Herculi sancto Eutyches act(or) P(ublui) Aeli(ii) Antipatri ex voto posuit.

Traducere: Lui Hercule cel sfânt, Eutyches, actor (imputernicit, administrator) al lui Publius Aelius Antipater, a pus (monumentul) conform făgăduinței.

98. C.I.L. III 1565 = I.D.R., III, p. 83, nr. 58 = Tudor, Slav., p. 269, nr. 122.

Herculi pro salute imp(eratoris) M(arci) Aurel(ii) Anto[nini Pii Aug(usti) et Iuliae Dom[inae Aug(ustae) matri Aug(usti) et castrorum sub cura Iul(ii) Paterni proc(uratoris, Syntrophus vil(icus).

Traducere: Lui Hercule, pentru sănătatea împăratului Marcus Aurelius Antoninus Pius Augustus și a Iuliei Doamna Augusta, mamă a împăratului și a castrelor, prin grija procuratorului Iulius Paternus, Syntrophus, intendent (a pus monumentul).

DIERNA

(Orșova, jud. Mehedinți)

99. An. ép. 1960, nr. 343 = I.D.R. III, p. 65, nr. 35 = AMN, VIII, 1971, p. 544, nr. 2.

[I(ovi) o(ptimo)] m(aximo) Bellinus T(iti) I(ulii) S(aturnini) c(onductor) p(ublici) p(ortorii) ser(vus) q(ontra)scr(iptor) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Traducere: Lui Iupiter cel foarte bun (și) foarte mare, Bellinus, sclav contrascriptor (controlor, verificator) al lui Titus Iulius Saturninus, arendașul serviciului vamal, făgăduința (făcută zeului) a îndeplinit-o bucuros după merit.

MOLDOVA NOUĂ

(jud. Caraș Severin)

100. I.D.R., III, p. 53, nr. 26 = An. ép. 1959, nr. 107 și 307 = Tudor, Slav., p. 275, nr. 151.

D(is) M(anibus). P(ublius) Ael(ius) Aelian(us) vix(it) ann(is) III d(iebus) XXX. Piper(as?) Timostrati disp(ensatoris) vik(arius) et Ael(io) Epicte(sis) parentes filio bene merenti fecerunt.

Traducere: Zeilor Mani. Publius Aelius Aelianus a trăit 3 ani, 30 zile, Piperas, locțiitor al dispensator-ului (casier-contabil) Timostratus, și Aelia Epictesis, părinți, au făcut (monumentul) fiului care a binemeritat.

DROBETA

(Drobeta-Turnu Severin, jud. Mehedinți)

101. I.D.R., II, p. 29, nr. 15 = An. ép. 944, nr. 109 = Tudor, Slav., p. 241 nr. 1.

.....[pro sal(ute)] Augostorum L(ucii) [Septimii] Severi et M(arci) Aure[li(i) Anto]nini et Publi(i) Septimio Get(a)e Caes(aris) sub cura Aurel(ii) Heracliti proc(uratoris) Aug(ustorum trium) Eutyches et Apulensis ser(vi) vil(ici) tabularium a [solo] facerunt.

Traducere:pentru sănătatea împăraților Lucius Septimius Severus și Marcus Aurelius Antoninus și Publius Septimius Geta Caesar, prin grija lui Aurelius Heraclitus, procurator al celor trei împărați, sclavii inten-denți Eutyches și Apulensis au ridicat din temelii tabularium-ul.

SUCIDAVA

(cartierul Celei, orașul Corabia, jud. Olt)

102. I.D.R., II, p. 104, nr. 188 = C.I.L. III 8042.

[Imp(eratori) Caes(ari)] M(arco) A[ur(elio)] Commodo Ant[o]nino Aug(usto) sub c[u]ra Cl(audii) Xenophontis proc(uratoris) Aug(usti) Zoticus et Sal[vi]anus, ser(vi) vi[l(ici)] posue[runt].

Traducere: Împăratului Caesar Marcus Aurelius Commodus Antoninus Augustus, prin grija procuratorului imperial Claudius Xenophon, au ridicat (acest monument) Zoticus și Salvianus, sclavi inten-denți.

Notă: Inscripția datează din intervalul 180–192 e. n.

103. SCIV, XXX, 1979, p. 305.

[Fortu]nae reduci..... vilicus.

Traducere: Norocului revenit.....intendent.

ROMULA

(satul Reșca, com. Dobrosloveni, jud. Olt)

104. C.I.L. III 13798 = Tudor, Sclav., p. 243, nr. 8.

Nymphis Hylas vicesimar(ius) ex v(oto) p(osuit).

Traducere: Nimfelor, Hylas, strângător al impozitului de 5% a pus (această închinare), conform făgăduinței.

105. An. ép. 1966, nr. 318 = SCIV, XVI, 1965, p. 598, nr. 9–16.

Q(uaestionarius) ab actis (?)

Traducere: Anchetator însărcinat cu procesele-verbale (?)

106. An. ép. 1914, nr. 120 = Dacia, XVII, 1973, p. 170.

Soli invicto Mithrae libr(arii) cum Anton(io) Z[o]ilo act(a)r(io) n(umeri) S(yrorum) [s(agittariorum)].

Traducere: Soarelui neînvins Mithra, librării (secretarii-registratori), împreună cu Antonius Zoilus, actarius (contabil-intendent) al numerus-ului de arcași syrieni (au închinat monumentul).

ARUTELA

(satul Păușa, orașul Călimănești, jud. Vilcea)

107. C.I.L. III 12602

Valerius Valer[i]anus eq(ues) lib(rarius) c(o)hor(tis) I Hisp(anorum) ex v(oto) pos(uit).

Traducere: Valerius Valerianus, călăreț, librarius (secretar-registrator) al cohorții I de hispani, a pus (acest monument), conform făgăduinței.

C. Lista funcțiilor de creatori, minuatori și păstrători de acte atestate în Dacia

I. Arhive administrative:

1. arhivele municipale și coloniale:
 - a. *scribae coloniarum* (Sarmizegetusa)³
 - b. *scribae municipiorum* (Potaissa)⁴
 - c. *scribatus coloniae* (Sarmizegetusa). După unele opinii, termenul ar designa pe șeful cancelariei⁵.

II. Arhive economice:

1. arhivele fiscale:
 - a. *tabularii* (în două cazuri: *provinciae Daciae Apulensis*) (Sarmizegetusa, Apulum)⁶. Ei conduceau nemijlocit activitatea birourilor care întocmeau evidența fiscală centralizată a provinciei și asigurau păstrarea în bune condițiuni a acestei evidențe. Erau direct subordonați procuratorului financiar provincial
 - b. *adiutores tabulariorum* (Sarmizegetusa, Tibiscum)⁷. După cum arată numele, ei erau *tabularii* — adjuncți; nu putem ști, din păcate, dacă erau cîte un *adiutor* sau mai mulți *adiutores* de fiecare *tabularius*, dar e mai probabilă cea de a doua presupunere. Aceasta ar însemna că un *adiutor* va fi avut în subordine o secțiune a marelui *tabularium* fiscal de la Sarmizegetusa, adică, implicit, evidența pentru perceperea, fie a impozitelor dintr-un anumit district, fie a unui singur impozit pe întregul teritoriu al provinciei.
 - c. */scr/iba(?) t/abul/a/r(ii)/* (Sarmizegetusa)⁸. În cazul în care lectura este corectă, atunci probabil este vorba de un secretar al vreunui *tabularius*; dimensiunile mari ale arhivelor fiscale de la Sarmizegetusa și marile răspunderi pe care le avea un *tabularius* în exercitarea funcției sale justificau existența unei asemenea funcții.
 - d. *librarii ab instrumentis censualibus* (Sarmizegetusa, Potaissa)⁹. Aveau în sarcină ținerea la zi și în bună stare a registrelor de evidență contribuabililor și de perceperea impozitelor.

³ Nr. 9, 11, 19.

⁴ Nr. 83.

⁵ Nr. 26.

⁶ Nr. 3, 15, 17, 31.

⁷ Nr. 2, 4, 5, 12, 13, 22, 24, 28, 29, 96.

⁸ Nr. 18.

⁹ Nr. 6, 21, 84.

- e. *arcarii* (Sarmizegetusa) ¹⁰. Erau casieri care primeau în păstrare valorile bănești rezultate din perceperea impozitelor datorate fiscului; ei se mai numeau și *susceptores*.
- f. *dispensatores* (Sarmizegetusa, Apulum) ¹¹. Erau un fel de casieri-contabili, care făceau plățile și țineau evidența lor.
- g. *vikarii dispensatorium* (Sarmizegetusa) ¹². Erau locțiitori sau ajutoari ai celor de mai sus.
- h. *vicesimarii* (Romula, Doștat) ¹³. Erau agenți fiscali, însărcinați cu ținerea evidențelor și perceperea unor impozite indirecte *vectigalia* cum erau cel de 5% pe moșteniri (*vicesima hereditatum*), cel de 5% pe eliberările de sclavi (*vicesima libertatis*) sau cel de 4% pe vânzările de sclavi (*vicesima quinta mancipiorum*) ¹⁴.

2. arhivele vamale:

- a. *servi villici* (Sarmizegetusa, Apulum, Potaissa, Ampelum, Micia, Pons Aug.sti, Ad Mediam, Drobeta, Sucidava, Porolissum) ¹⁵. Șefi ai birourilor vamale, ei aveau drept sarcină întocmirea sau, în *stationes* mai mari, supravegherea modului de întocmire a evidenței lor privitoare la circulația de mărfuri și la taxele percepute.
- b. *dispensatores* (Moldova Nouă) ¹⁶. Erau un fel de casieri-contabili, având, se pare, sarcina de a primi taxele percepute și a ține evidența lor.
- c. *vikarii dispensatorium* (Prolissum, Moldova Nouă) ¹⁷. Erau locțiitori ai precedenților.
- d. *contrascriptores* (Dierna) ¹⁸. Erau verificatori ai registrelor de evidență contabilă.

3. arhiva exploatării minelor de aur:

- a. *tabularii aurariorum* (Ampelum) ¹⁹. Erau subordonați direct procuratorului imperial pentru exploatarea minelor de aur (*procurator aurariorum*). Ei conduceau activitatea birourilor administrației minelor de aur, supraveghind întocmirea tuturor evidențelor necesare și asigurând păstrarea acestora.

¹⁰ Nr. 10. Asupra funcției, cf. *Alexander Severus Asli Lampridi*, ed. B. G. Teubaer (1955), 43, 4; G. Humbert, *Arcarii*, în DS, vol. I, partea I, p. 367; E. Saglio, *Susceptores*, în DS, vol. IV, partea I, p. 570.

¹¹ Nr. 14, 25, 33. Nu știm dacă dispensatorul din nr. 30 se găsea în serviciul fiscului sau al exploatării minelor de aur. Asupra funcției de *dispensator* cf. G. Bloch, *Dispensator*, în DS, vol. II, partea I, p. 280.

¹² Nr. 14, 25. Nu este clar dacă *vik(arius) disp(ensatoris)* de la nr. 43 servea în birourile fiscale sau în cele ale exploatării minelor de aur.

¹³ Nr. 69, 104.

¹⁴ Asupra acestor impozite, cf. Macrea, p. 159.

¹⁵ Nr. 16, 23, 32, 70, 85–87, 98, 101–103. Nu putem ști dacă *cond(uctoris) p(u)blici) p(ortorii) et praef(cicti) vshicul(or)um Mercato(r) vili(cus)* dintr-o inscripție fragmentară de la Szeged (nr. 72) lucra în serviciul vamal sau în cel al administrației poștelor. De asemenea, nu știm dacă doi *vernae* *vul(cici)* de la Ampelum (nr. 64) aparțineau serviciului vamal sau administrației minelor de aur.

¹⁶ Nr. 100.

¹⁷ Nr. 88, 100

¹⁸ Nr. 99.

¹⁹ Nr. 55, 56, 59, 67.

- b. *adiutores tabulariorum* (Ampelum) ²⁰. Numărul mic întâlnit în inscripții în comparație cu cel al tabulariilor pare să sugereze că ei nu conduceau secțiuni specializate ale arhivei (probabil ele nici nu existau, dat fiind domeniul de activitate destul de îngust, limitat la exploatarea aurului), ci erau simple ajutoare ale tabulariilor.
- c. *dispensatores aurariarum* (Ampelum) ²¹. Erau casieri-contabili generali ai administrației minelor de aur.

d. *ab instrumentis tabularii* (Ampelum) ²²

Aveau ca sarcină ținerea la zi și în bună stare a registrelor de contabilitate.

e. *a commentariis* (Ampelum) ²³. Aveau un rol asemănător cu al precedentilor și nu știm dacă e vorba de o altă funcție sau de folosirea unui alt termen pentru designarea aceleiași funcții.

f. *subsequens librariorum* (Ampelum) ²⁴. Era un fel de registrator-ajutor.

4. arhiva exploatării pășunilor și salinelor:

a. *actores* (Păuleu, Domnești) ²⁵. Erau un fel de intendenți ai arendașului exploatării pășunilor și salinelor (*conductor pascui et salinarum, uneori et commerciorum*) ²⁶, care, între alte atribuții, trebuie să fi avut și pe aceea de a întocmi sau, cel puțin, supraveghea întocmirea și ținerea la zi a diverselor evidențe.

III. Arhive militare:

1. arhivele legiunilor:

- a. *tabularii* (Apulum) ²⁷. Depindeau, se pare, direct de comandantul legiunii sau, în cazul arhivei administrative, de *praefectus castrorum*.
- b. *librarii* (Potaissa, Apulum, Ampelum, Gherla) ²⁸. Aveau ca atribuție obligația de a înscrie în registre conturile privitoare la soldați ²⁹. Unii din acești *librarii* sînt designați în inscripții drept *consulares* sau *legati legionis*, dar nu știm sigur dacă e vorba de o categorie aparte de librarii, special atașați pe lângă comandanții celor două legiuni din Dacia și îndeplinind niște activități legate mai direct de aceștia ³⁰.
- c. *adiutores officii rationum* (Apulum) ³¹. După denumire, ar fi vorba de șefi adjuncți ai birourilor însărcinate cu evidența și asigurarea livrărilor de alimente către legiuni.

²⁰ Nr. 58, 65.

²¹ Nr. 57, 68, cf. și notele 16, 17.

²² Nr. 61.

²³ Nr. 66.

²⁴ Nr. 60.

²⁵ Nr. 92, 93.

²⁶ Expresia *et commerciorum*, întâlnită în cazul arendașului P. Aelius Strenuus (C.I.L. III 1209) pare să indice că acesta, pe lângă exploatarea sării, avea și dreptul de a o comercializa.

²⁷ Nr. 54.

²⁸ Nr. 35, 37, 40—42, 47, 48, 52, 53, 62, 63, 76, 79—82, 90.

²⁹ C. de la Berge, *Acta militaria*, în DS, vol. I, partea I, p. 49. Cf. Vegetius, II, 19.

³⁰ Nr. 35, 37, 41, 48, 52, 53, 63, 79, 90.

³¹ Nr. 34.

- d. *librarii a rationibus* (Sarmizegetusa) ³². Aveau, se pare, ca sarcină ținerea registrelor efectivelor, în baza cărora se stabileau necesitățile și se făceau livrările de alimente către legiuni,
 - e. *actarii* (Sarmizegetusa, Apulum) ³³. În baza registrelor de efective, ei eliberau ordonanțele de livrare pentru alimentele necesare legiunilor și, în plus, notau toate detaliile serviciului zilnic ³⁴.
 - f. *cornicularii* (Apulum, Potaissa) ³⁵. Îndeplineau funcția de secretar pe lângă comandanții militari, fiind, pentru a folosi un termen modern, un fel de „sergenți-furieri”. Ei se ocupau mai ales de cazurile de judecată pentru motive de disciplină militară ³⁶. Unii din ei sînt atestați de inscripții drept *consulares* sau *legati legionis* ³⁷, iar alții *praefecti kastorum legionis* ³⁸, ceea ce arată în serviciul direct al cărui comandant militar se găseau. Uneori erau grupați într-un *officium* (birou) ³⁹.
 - g. *adiutores officii corniculariorum* (Sarmizegetusa, Potaissa) ⁴⁰. După denumire, ar fi șefi-adjuncți ai biroului corniculariilor.
 - h. *commentarienses* (Apulum) ⁴¹. După titulatura purtată, și aceștia țineau niște evidențe de natură contabilă.
 - i. *excerptores* (Apulum) ⁴². Erau o categorie de secretari, care aveau rolul de a nota instrucțiunile șefului lor și de a le redacta în vederea transmiterii către trupe ⁴³. Cei atestați sînt *consulares*, adică atașați serviciului comandantului legiunii.
 - j. *q(aestionarius) ab actis* (Romula) ⁴⁴. Dacă lectura este corectă, atunci este vorba de un funcționar atașat unui tribunal militar de legiune, al cărui rol, ipotetic, ar fi fost acela de a lua și a înregistra interogatoriile ⁴⁵.
2. arhivele auxiliilor:
- a. *librarii (alarum, cohortium, numerorum)* (Romula, Arutela, Tibiscum, Ilișua) ⁴⁶.
 - b. *actarii (cohortium, numerorum)* (Romula, Micia) ⁴⁷.
 - c. *cornicularii (alarum)* (Gilău) ⁴⁸.
- Atribuțiile lor trebuie să fi fost, în general, aceleași ca și în legiuni.

³² Nr. 8.

³³ Nr. 27, 45.

³⁴ G. Humbert, *Actarii*, în DS, vol. I, partea I, p. 60.

³⁵ Nr. 34, 36, 44, 46, 49, 77.

³⁶ E. Pottier, *Cornicularius*, în DS, vol. I, partea II, p. 1509.

³⁷ Nr. 36, 77.

³⁸ Nr. 34.

³⁹ Nr. 7, 78.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Nr. 46.

⁴² Nr. 51.

⁴³ R. Cagnat, *Excerptor*, în DS, vol. II, partea I, p. 879.

⁴⁴ Nr. 105.

⁴⁵ Cf. și R. Cagnat, *Quaestionarius*, în DS, vol. IV, partea I, p. 797.

⁴⁶ Nr. 91, 95, 106, 107.

⁴⁷ Nr. 71, 106.

⁴⁸ Nr. 89.

IV. Arhive ale colegiilor:

- a. *scriba* (Alburnus Maior) ⁴⁹. Aveau ca sarcină redactarea, clasarea și păstrarea tuturor actelor referitoare la treburile colegiului respectiv.

V. Arhive private:

1. arhivele administrațiilor domeniilor private:
 - a. *actores* (Apulum, Alburnus Maior, Tibiscum, Ad Mediam) ⁵⁰. În calitate lor de administratori ai domeniilor, ei întocmeau sau supravegheau întocmirea evidenței contabile și asigurau păstrarea ei.

D. Bibliografie

I. *Izvoare*

1. „Année épigraphique”, Paris, 1902—1974.
2. *Corpus Inscriptionum Latinarum*. Consilio et auctoritate Academiae Litterarum Regiae Borussicae, Berolini, 1863—1960, vol. I — XVI.
3. Popescu, Em., *Inscripții din secolele IV — XIII descoperite în România*, București, 1976.
4. Russu, I. I. și colaboratorii, *Inscriptiones Daciae Romanae*, București, 1975—1977, vol. I — III.
5. Schöber, A., *Die römischen Grabsteine von Noricum und Pannonien* Wien, 1923.
6. *Scriptores Historiae Augustae*, ed. E. Hohl, Lipsiae, 1955.

II. *Enciclopedii, dicționare*

1. Daremberg, Ch.-Saglio. Ed., *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, Paris, 1877—1929, vol. I — V.
2. *La grande encyclopédie*, Paris, f. a., vol. III și XXX.
3. *Paulys Realencyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*. Neue Bearbeitung begonnen von Georg Wissowa, fortgeführt von Wilhelm Kroll, Karl Mittelhaus und Konrad Ziegler. Unter Mitwirkung zahlreicher Fachgenossen. 1. Reihe, I — XXIV Band. 2. Reihe, I — VIII Band. Supplementbände I — XII, Stuttgart, 1893—1970.
4. *Der kleine Pauly Lexikon der Antike*, Stuttgart, 1964, vol. I.

III. *Lucrări generale*

1. Igna, N., *Cultul lui Esculap și al Higiei cu specială privire la Dacia superioară*, Cluj, 1935.
2. Liebenam, *Städteverwaltung im römischen Kaiserreiche*, Leipzig, 1900.
3. Macrea, M., *Viața în Dacia romană*, București, 1969.
4. Mommsen, Th., *Römisches Staatsrecht*, Leipzig, 1876—1889, vol. I—

III.

⁴⁹ Nr. 73.⁵⁰ Nr. 38, 39, 50, 75, 94, 97.

5. Russu, I. I., *Limba traco-dacilor*, București, 1967.
6. Tudor, D., *Arheologia romană*, București, 1976.
7. Tudor, D., *Istoria sclavajului în Dacia romană*, București, 1957.
8. Wuthnow, H., *Die semitischen Menschnennamen in griechischen Inschriften und Papyri des vorderen Orients*, Leipzig, 1930.
9. Zgusta, L., *Kleinasiatische Personennamen*, Prag, 1964.

IV. Periodice



1. „Acta Musei Napocensis”, Cluj-Napoca, 1965, 1968, 1970, 1971, 1975, 1976.
2. „Anuarul Comisiunii monumentelor istorice”, Secția pentru Transilvania, Cluj, 1929.
3. „Anuarul Institutului de studii clasice din Cluj”, Cluj, 1936—1940.
4. „Apulum”, Alba Iulia, 1964, 1968, 1983.
5. „Arheologia Moldovei”, Iași, 1966.
6. „Dacia”, București, 1924, 1937—1940.
7. „Latomus”, Bruxelles, 1964.
8. „Materiale și cercetări arheologice”, București, 1953—1959.
9. „Mémoires de l'Academie des Inscriptions et Belles-Lettres”, Paris, 1908.
10. „Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie)”, București, 1951, 1953, 1955, 1965, 1979, 1983.
11. „Studii clasice”, București, 1965.